

บทคัดย่อ

แหล่งน้ำที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของราษฎรทั้งสองหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นแหล่งอาหารเป็นแหล่งผลิตน้ำประปาขึ้นมาใช้ในชีวิตประจำวัน การเพิ่มของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว ความต้องการการใช้น้ำจึงมีปริมาณที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่กุดน้ำใสมีปัญหาในเรื่องของน้ำที่กักเก็บไว้มีปริมาณลดลง เนื่องจากการตื้นเขินอันเป็นสาเหตุจากการสะสมของซากวัชพืชที่หมักหมมมานานหลายปี ผักตบชวา จอก แหนเป็นต้น และการพังทลายของตลิ่ง ประกอบกับเครื่องระบบประปามีสภาพทรุดโทรม ไม่สมบูรณ์ในทุกขั้นตอนการผลิต ทำให้น้ำประปาไม่สะอาด มีตะกอน มีกลิ่นเหม็นน้ำเป็นพิษ การขาดน้ำใช้ที่สะอาดเป็นปัญหาใหญ่ที่ชาวบ้านห้วย และบ้านห้วยใหญ่ประสบมาแล้วกว่า 10 ปี ถึงแม้ภูมิประเทศของหมู่บ้าน ตั้งริมฝั่งห้วยหลวง และยังมีแหล่งน้ำอีกสองแห่ง ยังไม่สามารถช่วยให้ปัญหาการขาดน้ำใช้ที่สะอาดหมดไป นอกจากจะประสบปัญหาในการขาดน้ำใช้ที่สะอาดแล้ว ยังมีปัญหาในเรื่องของน้ำดื่ม จึงมีคำถามวิจัยว่า ทำอย่างไรจึงจะหารูปแบบบริหารจัดการแหล่งน้ำ เพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างมีส่วนร่วมพอเพียงและเกิดประโยชน์กับหมู่บ้านอย่างยั่งยืนได้

โครงการเพื่อศึกษาข้อมูลแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านห้วย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการใช้และรักษาแหล่งน้ำจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาปริมาณความต้องการใช้น้ำของชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคที่สะอาดพอเพียงยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม และเพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคแบบมีส่วนร่วม

ผลจากการวิจัยชี้ให้เห็นว่า (1) แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ของชาวบ้านห้วย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ (1.1) แหล่งน้ำดื่มของชาวบ้านห้วยในอดีต ได้แก่ หนองน้ำตามหัวไร่ปลายนา ชาวบ้านห้วยตั้งแต่อดีตกินน้ำตามหนองน้ำที่หัวไร่ปลายนาของตัวเอง บ่อน้ำสร้าง ชาวบ้านได้มีการขุดบ่อน้ำสร้างในที่นาตัวเอง บ่อน้ำซึม น้ำดื่มที่สำคัญอีกแห่งของชาวบ้านห้วยในอดีต (1.2) การจัดการน้ำระดับครัวเรือน ได้แก่ การหาบน้ำใส่โอ่งหาบน้ำเพื่อมาเก็บใส่โอ่งที่บ้าน การรองน้ำจากน้ำฝนชาวบ้านรู้จักกรองน้ำไว้กินในฤดูฝนมาแต่อดีต (1.3) การจัดการน้ำระดับชุมชน ได้แก่ ห้วยหลวง ทำห้วยจากเนื่องจากในอดีตมีบ่อน้ำกินอีกแห่งหนึ่งที่รินน้ำห้วยหลวงชาวบ้านขุดไว้เพื่อกินเวลาไปไร่ไปนา ทำชีควาย ปัจจุบันเป็นท่าที่สำคัญเนื่องจากเป็นที่จุดตั้งเครื่องสูบน้ำด้วยไฟฟ้าของโครงการคลองชลประทานเพื่อการเกษตรของชาวบ้านห้วยที่มีการก่อสร้างเสร็จเมื่อปีพ.ศ. 2552 นี่เอง วังกะเบา เป็นจุดที่น้ำห้วยหลวงมีความลึกที่สุด วังมน วังมนเป็นจุดเชื่อมต่อของน้ำเวลาถึงฤดูน้ำไหลหลากคือช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปีระหว่างห้วยหลวงกับกุดมอญ ท่าช้าง เป็นทำน้ำที่ชาวบ้านในอดีตนิยมไปหาปลาเป็นอาหาร กุดน้ำใส ชาวบ้านให้ความสำคัญเนื่องเป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับทำน้ำประปา กุดมอญ เป็นแหล่งน้ำที่ติดกับกุดน้ำใสเมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะไหลเชื่อมต่อกัน บุ่งกระชะ

(2) แหล่งน้ำใช้ในครัวเรือนในปัจจุบัน ได้แก่ (2.1) กุดน้ำใสเป็นแหล่งน้ำประปาของชาวบ้านห้วยหมู่ 3 และบ้านห้วยใหญ่หมู่ที่ 11 ในปัจจุบันแต่ก็เป็นแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคเพียงอย่างเดียว (2.2)

กุดมอญเป็นแหล่งน้ำแห่งที่สองที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ร่วมกับกุดน้ำใส (2.3) บึงกระชะมีการขุดลอกและปรับปรุงเป็นคันดินเก็บน้ำขนาดใหญ่ (2.4) น้ำบรรจขุด ทำให้การดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมรู้จักคำนึงถึงความสะอาด

(3) ระบบนิเวศน์แหล่งน้ำของบ้านหว่าน ได้แก่ (1) ระบบนิเวศน์ในอดีตชาวบ้านหว่าน หลังจากเสร็จจากงานหลักคือการทำนา แล้วยังเป็นผู้มีการทำงานฝีมือเพื่อใช้เองในครอบครัวคือการทอผ้ามัดหมี่ทอเสื่อใช้เอง (2) ระบบนิเวศน์ในปัจจุบัน จากสัตว์ป่าหลากหลายชนิดแต่ปัจจุบันนี้รุ่นลูกรุ่นหลานถามหาไม่มีให้ได้เห็นอีกแล้ว เพราะการบุกรุกป่าจับจองเป็นเจ้าของ เป็นที่อยู่อาศัย

(4) องค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการใช้และรักษาแหล่งน้ำจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ภูมิปัญญาในการใช้น้ำของชาวบ้านหว่านในอดีตถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาในการรักษาแหล่งในอดีตและปัจจุบัน

(5) รูปแบบการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ประปาโรงเรียน ประปาหมู่บ้าน

(6) การมีส่วนร่วมของชุมชนรับความร่วมมือจากชาวบ้านในการทำความสะดวกแหล่งน้ำ เป็นประจำทุกปี เข้าร่วมการประชุม 1 คนต่อ ครัวเรือน ร่วมสังเกตและค้นหารอยรั่วรอยแตกของท่อส่งน้ำตามมุมอับที่มองเห็นได้ยากพร้อมแจ้งต่อคณะกรรมการให้ทราบเพื่อจัดการซ่อมแซมอย่างทันที่ทั่วทั้งที่ร่วมมือในการกำจัดผักตบชวาและวัชพืชที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วบนผิวน้ำทุกครั้ง 1 คน ต่อ 1 ครัวเรือน ให้ความร่วมมือเสมอในการปรับปรุงซ่อมแซมระบบประปา เช่นการเปลี่ยนถ่ายทรายกรอง หินกรองซึ่งต้องมีการขนทราย,หิน ขึ้นสู่ที่สูง และการล้างถังเก็บน้ำ ร่วมปฏิบัติตามกฎระเบียบหมู่บ้าน(ว่าด้วยแหล่งน้ำ) ผลที่ได้ ไม่เคยปรากฏว่ามีการปรับไหม เนื่องจากชาวบ้านตระหนักถึงผลกระทบต่อความเป็นอยู่หากไม่มีกุดน้ำใส และอีกเหตุผลอาจเป็นเพราะกุดน้ำใสเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลรักษาอยู่ซึ่งบรรพบุรุษได้เล่าถึงเรื่องราวของสิ่งศักดิ์ที่เคยปรากฏให้เห็นได้ฟังเป็นประจำจนปัจจุบันจึงเปรียบเสมือนเป็นเกาะป้องกันไปในตัวและชาวบ้านก็ให้ความนับถือและยำเกรงจนทุกวัน